

РЕЙТИНГОВИТЕ СИСТЕМИ НА УНИВЕРСИТЕТИТЕ В САЩ И В БЪЛГАРИЯ – ПРИЛИКИ И РАЗЛИКИ

Проф. Албена Р. Иванова

Rockwell School of Business,

Robert Morris University – USA

Доц. д-р Радка П. Иванова

Икономически университет – Варна

Резюме. Образованието заема важно място в живота на всеки човек. Глобализирането на света днес създава благоприятни възможности за избор на учебни заведения, в които младите хора да продължат своето обучение, независимо от географското им местоположение. Създадените системи за оценка на университетите и колежаите позволяват да се подготвят рейтингови класации, които да показват степента на постигнатите резултати и престижността на висшите училища. Всяка от тези системи използва предварително определени критерии, които обаче са разнородни. Във връзка с това цел на настоящата статия е да се представят приликите и разликите между Рейтинговата система на висшите училища в България и системите за оценка и класация, използвани в САЩ, предвид факта, че част от американските университети и колежи са сред най-престижните учебни заведения в световен аспект.

Ключови думи: Рейтингова система; висши училища; престиж; глобализация; България; САЩ

JEL classification: I21, I23

Въведение

Висшето образование има за цел да подготвя висококвалифицирани специалисти над средното образование и развитието на науката и културата (Lyubenova & Lyubenov 2019, p. 93). Практиката показва, че университетите могат да се определят като най-естествените места, в които могат да се осъществяват успешно научните изследвания (Toshev 2015, p. 170). В съвременния глобализиран свят към тях се отправят високи очаквания по отношение на качествената подготовка на образовани хора със силна мотивация за последващо личностно и професионално развитие. Завършващите висши учебни

заведения следва да притежават конкретни компетентности, за да работят в полза на обществото. Непрекъснатото изменение на обществените потребности, от своя страна, налага необходимостта от определяне на система от показатели, с чиято помощ да се оценяват постиженията и значимостта на университетите.

1. Рейтинговата система на университетите в САЩ

Системата за оценяване на висшето образование в САЩ е сложен въпрос. С над 4000 колежа и университета в страната, определянето на качеството на образованието и репутацията на тези институции следва да се определи като трудно. В резултат на това съществуват много системи за оценяване на национално и регионално ниво. Информацията от тези системи се използва от бъдещите студенти, техните родители и работодателите. Най-известните системи за класиране на университетите в САЩ са US News & World Report, Times Higher Education и QS World University Rankings. Всяка от тях използва собствена методология и критерии за оценка на университетите, както и за тяхното класиране.

U.S. News & World Report съществува от 1983 г. и се базира на множество фактори, сред които процент на завършили студенти, ресурси за преподавателите, изисквания при прием на студентите, финансови ресурси, дарения от алумни и резултати на студентите. Въпреки че класирането на *U.S. News* има голяма тежест, то е критикувано по отношение на своята методология. Причина за това е фактът, че *U.S. News* фокусира вниманието върху субективни фактори, като репутация на университета, изисквания при прием на студентите и резултатите на студентите, което може да подхранва елитизма. Елитизмът при приема на студенти обикновено се определя като практика, при която университети или други висши учебни заведения предпочитат кандидати, които имат определени привилегии, сред които са по-висок икономически и социален статус, националност или родителски контакти, вместо да приемат студенти на базата на техните качества и потенциал за успех в академичната област. Това може да доведе до ограничаване на достъпа до висшето образование за хора от по-бедни или маргинализирани групи и съответно – да подкопае принципа на равенството на възможностите за образование.

Друга система, която е спечелила популярност в последните години, е *College Sustainability Report Card*, създадена от Sustainable Endowments Institute през 2007 г. Тази система оценява институциите по отношение на техните практики за устойчивост, включително енергийна ефективност, програми за рециклиране и инвестиции във възобновяема енергия. Получената оценка представлява ценен инструмент за студентите и семействата им в случаите, когато те придават по-високо значение на екологичната отговорност на институциите. Като недостатък можем да се определи това, че фокусът

върху устойчивостта може да засенчи други важни фактори, като академично качество и достъпност на образованието. През 2013 г. SEI прекратява издаването на справочника поради финансови и организационни причини.

През 2015 г. Министерството на образованието на САЩ поръчва на Consortium of Higher Education¹ създаването на рейтингова система за висшите учебни заведения в страната. Консорциумът, включващ водещи образователни експерти и изследователи, разработва комплексна рейтингова система, която осигурява подробна информация за акредитираните университети и колежи в цялата страна (Gurantz & Hurwitz 2017). Рейтинговата система е публично достъпна в интернет и позволява на всички заинтересовани страни – потенциалните студенти, техните семейства, работодатели и пр., да сравняват и класират висшите училища въз основа на множество показатели. Сред тях важно място заемат качеството на образование; резултатите на студентите, достъпността и размерът на таксите за обучение; делът на завършилите студенти; изплащането на заеми за обучение; средните доходи на завършилите; относителният дял на студентите, получаващи стипендии; качеството на преподаване; броят на научните изследвания и ангажиментите към обществото; разнообразието на студентското общество и нивото на подкрепа, предоставяна на студентите.

Системата *College Scorecard* се създава от Министерството на образованието на САЩ през 2015 г. Тя предоставя данни за фактори като разходи, процент на завършили студенти и средни заплати на завършилите при започване на работа. По този начин *College Scorecard* представлява ценен инструмент за потенциалните студенти и семействата им, тъй като те могат да сравнят различните институции и да вземат информирани решения за най-подходящото за тях място за получаване на висше образование. Основната критика към тази система е, че тя не взема предвид качеството на образованието и възприятията на студентите.

Посочените дотук системи за оценка на ВУ в САЩ имат национален характер. Освен тях обаче има и регионални агенции за оценка и акредитация, които оценяват колежи и университети в конкретни региони на страната. Тези агенции анализират фактори като учебен план, квалификация на преподавателите, услуги за подкрепа на студентите и институционални ресурси. Регионалната акредитация е важна за получаване на федерално финансиране и при прехвърляне на кредити между институциите. Тя обаче изисква време и представлява скъпа процедура във финансов аспект. От друга страна, стандартите между агенциите могат да варират, което не позволява да се получат еднозначни оценки, позволяващи лесно съпоставяне на висшите училища, получили акредитация от различни агенции. Независимо от критиките и ограниченията на тези оценъчни системи трябва да посочим, че те продължават да имат влияние върху висшето образование. Бъдещите студенти и техните

семејства ги използват за сравняване на различни институции и вземане на решения къде да кандидатстват и да се запишат. Освен това значимостта им се подчертава от факта, че работодателите също ги използват за оценка на качеството на завършващите и репутацията на институциите. Самите висши училища използват рейтинговите системи като маркетингов инструмент, както и за идентифициране на области за подобрене.

Системата за класиране също така стимулира конкуренцията между университетите за подобряване на класацията си чрез инвестиране в академичното качество, научните изследвания и резултатите на студентите. Опитът показва, че тази конкуренция е довела до значително подобряване качеството на висшето образование в САЩ през годините.

Въпреки това е важно да се помни, че тези оценъчни системи не са единственият начин за оценка на качеството на образованието. Фактори като опит на студентите, ангажираност на преподавателите и партньорства с обществеността не могат да бъдат количествено измерени, а са от съществено значение при оценката на ефективността на съответната институция. В резултат на това някои висши училища са избрали да се откажат от рейтинговите системи изцяло и вместо това да се фокусират върху своите уникални предимства и принос, на база на които да привличат студенти.

В заключение можем да посочим, че системата за оценяване на висшето образование в САЩ е едновременно сложен и спорен въпрос. Независимо от това, че съществуващите системи за оценка и акредитация предоставят ценна информация за студенти и работодатели, те имат ограничения и могат по-скоро да поддържат неравенства във висшето образование. Затова при оценка на образователните институции е важно да се вземат предвид множество фактори, включително опитът на студентите, ангажираността на преподавателите и партньорствата с обществеността. С развитието на висшето образование и обществото, като цяло, е вероятно да се появят нови системи за оценка, които по-добре да отразяват многообразието и сложността на институциите и техните мисии.

Важен факт, който трябва да посочим, е провеждането на проучване за степента на доверие на обществото към висшето образование в САЩ през 2021 г. от Gallup и Inside Higher Ed. Участие вземат 2000 души. Резултатите от изследването сочат, че едва 33% от респондентите имат високо доверие към колежа и университетите. Степента на доверие варира според социалния статус и етническата принадлежност.

2. Рейтинговата система на университетите в България

През 2010 г. по поръчка на Министерството на образованието и науката (МОН) в България, Институт „Отворено общество“ – София, заедно със „Сирма Солюшънс“ АД и МБМД Консултинг, създават *Рейтингова система*

на висшите училища в България. В нея се включва информация за акредитираните висши училища в страната, за специалностите, професионалните направления и образователно-квалификационните степени, по които те предлагат обучение. На практика, това е най-големият уеббазиран източник на информация за висшето образование в България, който е публично достъпен и позволява на заинтересованите страни да сравняват и класират висшите училища (ВУ) според професионалните им направления с помощта на множество показатели. Тези показатели позволяват измерване качеството на учебния процес, научната дейност, учебната среда, предлаганите социално-битови и административни услуги, престижа и регионалната значимост на висшите училища, степента на реализация на получилите висше образование на пазара на труда. Като цел на Рейтинговата системата може да се посочи подпомагане на кандидат-студентите да направят информиран избор и да успеят правилно да се ориентират в разнообразните възможности за обучение, предлагани от висшите училища в България.

В полза на потребителите е и предвидената възможност за извеждане на два типа класации на висшите училища – стандартизирани и собствени класации според индивидуалните нужди и предпочитания, като се използват индикаторите и функционалностите, вградени в системата. Данните в системата се актуализират ежегодно.

В България има 52 акредитирани висши училища, представянето на които Рейтинговата система сравнява в 52 направления чрез съответните показатели. Информацията, на база на която се прави това сравнение, се събира от различни източници, включително и от самите висши училища, Националната агенция за оценяване и акредитация (НАОА), Националния център за информация и документация, Националния осигурителен институт, от международните библиографски бази данни Scopus и Web of Science, както и от проведени през съответната година социологически проучвания сред студенти, преподаватели и ръководни и административни служители във висшите училища, както и сред работодатели.

Рейтинговата система осигурява информация за наблюдаваните тенденции в развитието на българските висши училища, както и за професиите, които се срещат най-често сред завършилите от различните професионални направления във висшите училища в България, списък със специалностите, по които те предоставят обучение, както и списък на съвместните програми на българските висши училища с партньори от чужбина.

За 2021 г. в Рейтинговата система се отчита нарастване в няколко насоки:

- увеличаване броя на студентите – български и чуждестранни студенти в България;
- нарастване дела на завършилите, реализирали се на позиции, които изискват висше образование;

– продължаващо увеличаване броя на международно разпознаваемите научни публикации на учените, работещи в българските висши училища.

През октомври 2021 г. Институт „Отворено общество“ – София, с помощта на агенция „Алфа ризърч“, провежда проучване на терен по метода „интервю лице в лице“ с помощта на стандартизирана анкетна карта сред населението над 18-годишна възраст с цел да се установи общественото мнение за степента на доверие към ВУ в България. Изследвано е отношението към 16 институции: армията, висшите училища в България, Българската православна църква (БПЦ), президента, Българската народна банка, полицията, Европейския съюз, болниците в България, банките в България, медиите в България, съда, правителството, главния прокурор, неправителствените организации, политическите партии, Народното събрание. Според резултатите от това проучване с най-високо доверие и най-ниско недоверие от страна на българските граждани през октомври 2021 година са Българската православна църква (БПЦ), армията и висшите училища (Belcheva 2022). Доверие в БПЦ заявяват 61% от анкетираните, а недоверие към нея изразяват 20% от анкетираните. Доверие към армията изразяват 58% от анкетираните, а недоверие – 26%. За нуждите на настоящата статия по-голям интерес представляват резултатите относно факта, че ВУ се ползват с доверието на 52% от анкетираните, а недоверие към тях изразяват 30% от респондентите. Прави впечатление, че се отчита по-голяма степен на доверие към ВУ сред по-образованите, по-младите, работещите и учещите, както и сред жителите на столицата и големите градове. Най-висок е процентът на доверие към висшите училища сред младите хора (18 – 29 години) – 57% от тях декларира доверие. Най-ниско е доверието сред анкетираните над 60 години – 47%. Сравняването на степента на доверие през 2021 г. с 2018 г. показва благоприятния факт, че има ръст в доверието към ВУ в България, и по-точно – от 40% през 2018 г. до 52% през 2021 г., докато недоверието намалява от 36% през 2018 г. на 30% през 2021 г. И в двата случая се отчита благоприятна тенденция, за поддържането и засилването на която би следвало да се работи.

3. Основни изводи

Анализът на особеностите на системите за оценяване на висшите училища в България и САЩ позволява да се направят няколко основни извода.

– Системите за оценяване в САЩ са разработени в различни направления – част от тях имат национален статут, а друга част са с регионален характер. По този начин по-лесно се установяват преимуществата, предоставяни от висшите училища в различните региони.

– Рейтинговата система на висшите училища в България има национален характер. В резултат на това не се отчитат особеностите на регионите, в които са разположени отделните учебни заведения.

– Оценяването на университетите и коледжите и в двете държави се осъществява на база предварително определени критерии, които да позволяват съпоставяне. Има известни различия между отделните системи, поради което няма възможност за директно сравнение между този вид учебни заведения в България и в САЩ. В същото време, подобно сравнение не е възможно и по отношение на висшите училища в рамките само на САЩ, тъй като няма единна система за оценяване, която да залага на едни и същи показатели. Съпоставянето между американските университети и колежи по-скоро може да се осъществява на регионален принцип, и то в рамките на конкретна система за оценка.

– В Рейтинговата система на България се включват всички акредитирани университети в страната, докато американските колежи и университети не са задължени да прилагат някоя от съществуващите системи за оценка. Важна причина за това е фактът, че акредитирането обхваща дълъг период, както и немаловажната финансова страна на оценяването.

В резултат на това може да се заимстват идеи за допълнение на различните рейтингови системи, като вниманието се фокусира върху търсенето на по-висока ефективност на оценките.

Заклучение

Рейтинговите системи за оценяване на университетите и коледжите осигуряват полезна информация за заинтересованите страни в лицето на кандидат-студентите и техните семейства, работодателите, конкурентните висши училища, обществото, като цяло. Съществуват известни прилики между използваните показатели за оценка, но са налице и значителни различия. Полезно за усъвършенстване на Рейтинговата система на висшите училища в България би било заимстване на показатели с водещо значение, които се използват за оценка на американските университети. Динамиката в икономиките и в живота, като цяло, са предпоставка за търсене на начини за непрекъснати усъвършенствания, за да се постигнат добра познаваемост и резултатност на университетите и техните възпитаници. В тази връзка, може да се помисли, в съответствие с американските системи за оценка, за въвеждане и на регионални фактори в Рейтинговата система, които да отчитат и значимостта на териториалното разположение на висшите училища в България. За университетите и на двете държави е необходимо да се поддържа високо ниво на доверие, като се предприемат съответни мерки за повишаването му.

БЕЛЕЖКИ

1. Консорциум на висшите учебни заведения.

ЛИТЕРАТУРА

- БЕЛЧЕВА, Д. 2022. Обществено доверие към висшите училища в България през есента на 2021 г. Анализ на данни от национално представително изследване на общественото мнение. [Online] Достъп от: <http://osis.bg/wp-content/uploads/2022/01/%D0%94%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D1%80%D0%B8%D0%B5-%D0%BA%D1%8A%D0%BC-%D0%92%D0%A3-2021-FINAL.pdf> [Прегледан 07.06.2022]
- ЛЮБЕНОВА, А.; ЛЮБЕНОВ, Л. 2019. Състояние на българското образование. *Стратегии на образователната и научната политика*, Т. 27, № 1, с. 88 – 109.
- ТОШЕВ, Б. 2015. За какво е висшето образование: преглед с препоръки. *Bulgarian Journal of Science and Education Policy (BJSEP)*, Т. 9, № 2, с. 169 – 229.
- GURANTZ, O. & HURWITZ, M. 2017. The limits of college selectivity for social mobility. *Educational Researcher*, vol. 46, no. 9, pp. 459 – 468.
- INSIDE HIGHER ED. 2019, December 18. What You Need to Know About the Federal College Ratings System. [Online] Достъп от: <https://www.insidehighered.com/admissions/article/2019/12/18/what-you-need-know-about-federal-college-ratings-system>. [Прегледан 17.04.2023]
- KENNEDY, B., TYSON, A., FUNK, C. 2019. *Americans' Trust in Scientists, Other Groups Declines. Republicans' confidence in medical scientists down sharply since early in the coronavirus outbreak*. Pew Research Center.
- PUBLIC TRUST IN HIGHER EDUCATION: An Analysis of Trends and Factors. *Gallup and Inside Higher Ed*. 2021.

REFERENCES

- BELCHEVA, D. 2022. Public trust in higher education institutions in Bulgaria in the fall of 2021. Analysis of data from a nationally representative survey of public opinion. [Online] Available at: <http://osis.bg/wp-content/uploads/2022/01/%D0%94%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D1%80%D0%B8%D0%B5-%D0%BA%D1%8A%D0%BC-%D0%92%D0%A3-2021-FINAL.pdf> [Accessed 07.06.2022].
- GURANTZ, O. & HURWITZ, M. 2017. The limits of college selectivity for social mobility. *Educational Researcher*, vol. 46, no. 9, pp. 459 – 468.
- INSIDE HIGHER ED. 2019, December 18. What You Need to Know About the Federal College Ratings System. [Online] Available from: <https://www.insidehighered.com/admissions/article/2019/12/18/what-you-need-know-about-federal-college-ratings-system>. [Accessed 17.04.2023]
- KENNEDY, B.; TYSON, A.; FUNK, C. 2019. *Americans' Trust in Scientists, Other Groups Declines. Republicans' confidence in medical scientists down sharply since early in the coronavirus outbreak*. Pew Research Center.

- LYUBENOVA, A., LYUBENOV, L. 2019. State of Bulgarian education. *Strategies for Policy in Science and Education-Strategii na Obrazovatelnata i Nauchnata Politika*, vol. 27, no. 1, pp. 88 – 109.
- PUBLIC TRUST IN HIGHER EDUCATION. An Analysis of Trends and Factors. *Gallup and Inside Higher Ed*. 2021.
- TOSHEV, B. 2015. What Higher Education is About: a Review with Recommendations. *Bulgarian Journal of Science and Education Policy (BJSEP)*, vol. 9, no. 2, pp. 169 – 229.

UNIVERSITY RANKING SYSTEMS IN USA AND BULGARIA – SIMILARITIES AND DIFFERENCES

Abstract. Education holds a significant role in every individual's life. In today's globalized world, there are ample opportunities to choose educational institutions for young people to pursue their studies, regardless of their location. Various systems have been established to evaluate universities and colleges, providing rankings that reflect the level of achievement and prestige of these institutions. While each system has its own set of criteria, they are diverse. This article aims to compare the rating system of higher education institutions in Bulgaria with the evaluation and ranking systems used in the USA. It is worth noting that some American universities and colleges are considered among the most prestigious educational institutions worldwide.

Keywords: rating system; higher schools; prestige; globalization; Bulgaria; USA

Prof. Dr. Albena R. Ivanova

Robert Morris University, Pittsburgh
6001, University Blvd.
Moon Township, 15108 PA
E-mail: ivanova@rmu.edu

Dr. Radka Ivanova, Assoc. Prof.

ORCID iD: 0000-0001-9554-0349
Researcher ID: AAB-4386-2021
Department of Management and Administration
University of Economics, Varna
77, Knyaz Boris, Blvd.
9002 Varna, Bulgaria
E-mail: r.ivanova@ue-varna.bg